

Według mitologii greckiej Kreta była ojczyzną Ariadny, Minotaura i króla Minosa, od którego imienia archeolodzy na początku XX wieku nazwali kwitnącą na wyspie w epoce brązu cywilizację minojską. Cywilizacja ta słynie z monumentalnych budowli pałacowych o układzie dziedzińcowym, z których pierwsze powstały w Knossos, Malii i Fajstos około 1900 r. p.n.e. Badacze powszechnie zgadzają się, że pałace te pełniły funkcje polityczne, ekonomiczne i rytualne oraz były miejscem wielkich zgromadzeń. Dyskusji wciąż jednak podlega to, w jaki sposób społeczeństwa skupione wokół tych pałaców były zorganizowane i jak doszło do ich powstania. Projekt „*Sieci zmarłych*” (*NetworksOfTheDead* po angielsku) ma na celu wniesienie wkładu w tę debatę poprzez przebadanie minojskich grobowców i cmentarzysk datowanych na ok. 3100–1700 r. p.n.e.

Na długo przed powstaniem pałaców mieszkańcy Krety poświęcali znaczną energię i zasoby praktykom pogrzebowym. Cmentarzyska pełniły nie tylko funkcję miejsc spoczynku zmarłych, były również przestrzeniami, w których żywi gromadzili się, odprawiali rytuały oraz wspólnie spożywali jedzenie i napoje – działania te umacniały więzi społeczne i sprzyjały kształtowaniu się tożsamości zbiorowych w obrębie i pomiędzy wspólnotami pogrzebowymi. We wczesnej i środkowej epoce brązu stosowano rozmaite typy grobów: monumentalne, okrągłe tolosy (szczególnie na południu) oraz prostokątne tzw. „domy grobowe” (przede wszystkim na północy i wschodzie), w których składano szczątki przez wiele pokoleń, a także jaskinie, grobowce wykute w skale, groby skrzynkowe, oraz gliniane naczynia. Ta różnorodność rodzi ważne pytania, np. czy stosowanie odmiennych typów grobów odzwierciedlało istnienie odrębnych grup ludzi ze swoimi własnymi zwyczajami pogrzebowymi – czyli grup społecznych, które wytworzyły tradycje opieki nad zmarłymi poprzez wspólne uczestnictwo w ceremoniach pogrzebowych? Czy grupy te utrzymywały również bliskie więzi w codziennym życiu – na przykład poprzez działalność gospodarczą, produkcję, konsumpcję i wymianę dóbr? Czy tożsamości zbiorowe kształtowane w ramach praktyk pogrzebowych odegrały rolę w powstaniu społeczeństw pałacowych?

Aby odpowiedzieć na te pytania, projekt „*Sieci zmarłych*” stosuje podejście oddolne, wykorzystując analizę sieci społecznych – metodę opracowaną pierwotnie w socjologii do badania relacji międzyludzkich. Zamiast postrzegać cmentarzyska jako statyczne punkty na mapie, projekt traktuje wspólnoty pogrzebowe jako powiązane ze sobą grupy funkcjonujące w dynamicznych sieciach interakcji, rozciągających się na poziomie lokalnym, regionalnym, jak i całej wyspy. Opierając się na bogatym zbiorze danych dotyczących praktyk pogrzebowych, pochodzących z publikacji, studiów nad materiałem źródłowym oraz badań toczących się na cmentarzach w Malii i Sissi, projekt zrekonstruuje powiązania społeczne między społecznościami pogrzebowymi w oparciu o trzy rodzaje świadectw archeologicznych:

- Pozostałości pogrzebowe – ślady praktyk pogrzebowych zostaną przeanalizowane w celu zrekonstruowania sposobów traktowania zmarłych i towarzyszących im rytuałów, porównania cmentarzysk oraz identyfikacji grup społecznych łączących się poprzez podobne zwyczaje pogrzebowe.
- Kultura materialna – ceramika i pieczęcie, które odzwierciedlają silne tradycje lokalne i regionalne, zostaną przeanalizowane aby uchwycić podobieństwa i różnice między cmentarzyskami, w celu późniejszego zidentyfikowania wspólnych praktyk wytwarzania, konsumpcji i wymiany dóbr.
- Lokalizacja stanowisk – odległości między cmentarzyskami, mierzone zarówno drogą lądową, jak i morską, zostaną obliczone dzięki cyfrowym technologiom, co pozwoli ocenić, w jaki sposób bliskość przestrzenna mogła wpływać na powiązania społeczne.

Porównując powiązania udokumentowane poprzez te uzupełniające się rodzaje źródeł, projekt dąży do uzyskania pełniejszego obrazu tego, jak wspólnoty pogrzebowe wchodziły ze sobą w interakcje przed powstaniem pałaców, w trakcie ich istnienia i po ich upadku. Takie podejście umożliwi również zbadanie, w jaki sposób tożsamości zbiorowe kształtowane przez interakcje między wspólnotami wpływały na większe zmiany społeczno-polityczne, jak i same były przez nie kształtowane – oraz, w szczególności, czy tożsamości zbiorowe formowane w ramach praktyk pogrzebowych mogły stanowić fundament dla rodzących się społeczeństw pałacowych. Metodologia opracowana w ramach tego projektu wykracza poza okres epoki brązu na Krecie i będzie miała zastosowanie do badań nad innymi kontekstami archeologicznymi na świecie.

Aby zrealizować badania, na Wydziale Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego zostanie powołany nowy zespół interdyscyplinarny, łączący specjalistów z zakresu archeologii egejskiej, studiów nad praktykami pogrzebowymi, osteoarcheologii, badań nad ceramiką i pieczęciami, archeometrii, systemów informacji geograficznej oraz analizy sieci społecznych. Wyniki będą prezentowane na dedykowanej stronie internetowej Wydziału, podczas krajowych i międzynarodowych konferencji naukowych, na specjalnie zorganizowanej konferencji poświęconej heterogeniczności i regionalizmowi na Krecie we wczesnej epoce brązu, w recenzowanych artykułach naukowych oraz w monografii końcowej współautorstwa całego zespołu.